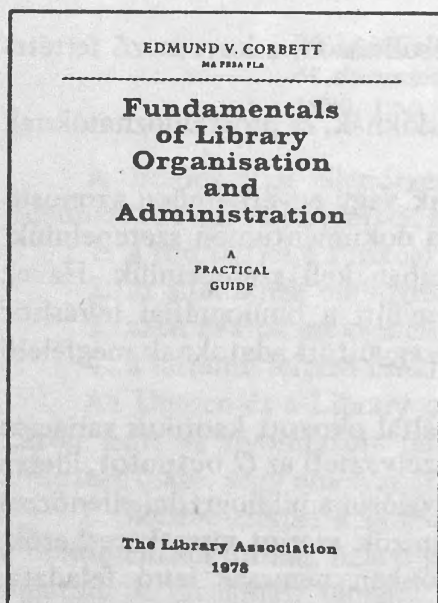

KITEKINTÉS

CORBETT, E. V.: Fundamentals of library organisation and administration. A practical guide. London, Library Association, 1978. 291 p.

A könyvtárszervezés és -irányítás alapelemei

A könyvnek legnagyobb vonzereje talán az, hogy fókuszában mindvégig a könyvtári gyakorlat áll: a szervezési és vezetési tevékenységet kizárólag a gyakorlat – pontosabban a brit gyakorlat – alapján elemzi.

A szerző következetesen kerüli az elmúlt években különösképpen előtérbe került ún. „tudományos” management elméletét és nyelvezetét, és az egyszerű, mindennapi szakmai szókincs használatával igyekszik megközelíteni az egyes kérdéseket. Azokra az alapvető

gyakorlati tényezőkre koncentrálnak, amelyek a legtöbb könyvtárban közösek, példáiban azonban azokat a típusokat emeli ki, amelyek legjobban illusztrálják az éppen tárgyalt problémát: leggyakrabban a közművelődési, az egyetemi és a nemzeti könyvtárakat.

A történelmi háttérrel bemutatkozó bevezető fejezet után olyan „alapelemek” megvilágítása következik, mint a könyvtár és a fenntartó szervezet kapcsolata, a bizottság-szintű ellenőrzés, a könyvtár céljai, a könyvtári rendszer alapvető szerkezete, a finanszírozás, a személyzet, az állománygyarapítás, az állománybiztonság és végül, de egyáltalán nem utolsósorban: a könyvtár és az olvasó kapcsolata.

E kérdéscsoportnál abból a „ranganathani” elvből indul ki, hogy a könyvtár elsősorban az olvasóért van. Ez az „eszmei mondanivaló” végigvonul az egész művön. Ebből következik az a megállapítás is, hogy a könyvtári tevékenység profitja megfoghatatlan. A könyvtár az ipari termeléssel ellentétben nem törekedhet kézzel fogható, pénzben kifejezhető haszonra; célja az egyén és az egyének útján a társadalom fejlesztése, előremozdítása, és e folyamat nyomon követése, mérése lehetetlen vállalkozás.

Mivel a kézikönyvnek, tankönyvnek egyaránt jól használható, igen hasznos műkülönféle kérdéseket tárgyaló, önmagukban is megálló fejezeteinek a recenzió kedvéért történő egybeolvasztása, egységként való kezelése megvalósíthatatlan vállalkozás lenne,

nem marad más hátra, mint néhány olyan figyelemre méltó tény, érdekesség kiragadása, amelyek ismerete hasznos lehet az olvasó számára.

A könyvtártípusokkal és fenntartóikkal, felügyeleti szerveikkel (parent body) foglalkozó fejezetből először a három nemzeti könyvtár: a British Library, a skót Nemzeti Könyvtár és a velszi Nemzeti Könyvtár szervezetét, irányító testületeit ismerhetjük meg, majd az egyéb kormányzati könyvtárak közül a két leghíresebbnek, az Oktatási és Tudományos Minisztérium felügyelete alatt működő Természettudományi Múzeumi Könyvtárnak (Science Museum Library) és a British Museum Könyvtárának (British Museum Library) bemutatása következik.

A könyvtártípusok sorában ezután a szakkönyvtárak, az egyetemi, a főiskolai-technikumi és a közművelődési könyvtárak irányítási szervezetének ismertetése következik. Innen csak egy érdekesség. Nagy-Britanniában a szakkönyvtárak egyik kategóriáját képviselik a szakmai egyesületek és társaságok könyvtárai. Esetükben a felügyelet természetesen az egyesület irányító tanácsának feladata; e szervezetek azonban a növekvő dokumentumárak miatt egyre kevésbé tudják könyvtáraikat fenntartani. A brit Könyvtáros Egyesület (Library Association) például kiemelkedően gazdag, korszerű könyvtárral rendelkezett, de ezt 1975-ben az említett ok miatt a British Library-hez kellett csatolni.

A könyvtárak bizottságok útján történő irányítása sehol a világon nem hódított akkora teret, mint Nagy-Britanniában – nem véletlen tehát, hogy Corbett egy egész fejezetet szentel ennek a vezetési formának. A bizottságok fajtáit szemügyre véve meg kell különböztetnünk a végrehajtó, az ajánló és a tanácsadó bizottságot; neveik a felügyeleti szerv által meghatározott funkciókat is magukban foglalják. Ezeket állandó bizottságoknak nevezik, megkülönböztetve őket az egy meghatározott feladat, probléma megoldására létrehozott ad hoc bizottságoktól. A bizottságok, miután kis létszámú, szakemberekből vagy legalábbis lelkes pártolókból álló tagságukkal képesek a problémák részletes megtárgyalására, a vezetés igen hatékony eszközei. Igaz, sok könyvtáros, akinek ilyen bizottságokkal van dolga, irigykedve gondolhat az iparvállalati könyvtárakban dolgozó kollégáira, akik „bizottságmentesen” tevékenykedhetnek. Az utóbbi könyvtárakban a könyvtáros a részleg teljes jogú vezetője, így a könyvtár sikere vagy kudarca kizárólag rajta múlik – ha tevékenysége semmi haszonnal nem jár, az elbocsátás sorsára jut. Az egyetemi és közművelődési könyvtárosnak azonban nem az a feladata, hogy profit által motivált igazgatói tanácsok kedvébe járjon, hanem az, hogy a felhasználók legkülönbébb igényeit kielégítse. A bizottság e könyvtárak esetében nemcsak igazgatási szereppel bír, hanem kommunikációs csatornát is jelent a fenntartó, a felhasználó és a könyvtáros között.

Legyen bármilyen tökéletes a vezetés, bármilyen képzett a személyzet, a megfelelő szolgáltatások alapvető feltétele a működtetésükhöz, fenntartásukhoz szükséges pénz. A könyvtárosoknak, irányító testületeknek ezért fel kell becsülniük (általában egy évre előre) a könyvtár várható költségeit. Ha rosszul becsülik fel, a vezető testületek igen drasztikus határozatokat hozhatnak, amelyek eredménye legtöbbször a szolgáltatások csökkentése.

A pénzgazdálkodásnak a becslés, a költségvetés csak az egyik oldala – a másik oldal az ellenőrzés. Másként szólva a könyvtáros azért is felelősséggel tartozik, hogy a költségek a megszavazott célokra lettek-e fordítva. A gazdálkodást pénzügyi előírások szabályozzák,

az ellenőrzés pedig revízió formájában történik. Az ún. belső revíziót az intézmény saját revizorai végzik, és ez bármikor bekövetkezhet; a külső revízió során – általában évenként – külső, független revizorok ellenőrzik a könyvtár könyvelését. A külső revíziót könyvtári törvények szabályozzák.

A pénzgazdálkodást tárgyalva nem szabad szó nélkül hagynunk a könyvtárak díjazási rendszerét sem. Az általános szempontokat az 1964-es Közművelődési Könyvtári és Múzeumi Törvény (Public Libraries and Museums Act) adja meg: könyvet, folyóiratot, vagy folyóiratcikket ingyenesen kell kölcsönözni, míg az előjegyzésért és értesítésért, valamint a késedelmes visszahozatalért díjat lehet felszámítani. Az utóbbi időben azonban egyre inkább elterjed az a nézet, hogy a felhasználói díjszabásokból származó összeget számottevő bevételi forrásnak tekintsék és minden szolgáltatás díjazási alapon történjék; a British Library-ben is már csak a helybenolvasás és a könyvkölcsönzés ingyenes.

Feltételezve, hogy egy könyvtár megfelelő pénzgazdálkodási és elhelyezési körülmények között dolgozik, az átfogó és hatékony szolgáltatásoknak a legfontosabb feltétele a személyzet. A cél az, hogy a különféle képzettséget, emberi természetet, magatartást igénylő munkaköröket megfelelő dolgozók lássák el, olyan feltételek mellett, hogy örömmel végezzék munkájukat. E célt állandóan szem előtt tartva Corbett e fejezetben a személyzet szerkezeti kialakítását, a munkaköri leírásokat, a munkaelemzést, a kiválasztás módszereit, az ösztönzés, a továbbképzés stb. kérdéseit tárgyalja. Talán egy érdekességet emeljünk ki innen is: a személyzeti vezetés rendszerét. Ellentétben pl. az USA-val, ahol a könyvtárak jóval függetlenebbek, és ahol a személyzet összes kérdéséért, a fizetésektől az elbocsátásig, egy egész osztály felelős, az Egyesült Királyságban a könyvtárak személyzeti vezetése bizottságok útján történik (természetesen nagykönyvtárakról van szó). A fizetési határokat és a munkafeltételeket ún. országos tárgyaló testületek alakítják ki, amelyekben az alkalmazók és az alkalmazottak is képviselve vannak.

A könyvtári szolgáltatások legfontosabb „alapelemével”, a felhasználóval a könyv utolsó fejezete foglalkozik. A felhasználó a könyvtár „raison d'être”-je; minden, amit az előbbiekben tárgyaltunk, e végső cél érdekében történik. A public relations tevékenység azonban nemcsak a felhasználó felé irányul, hanem a fenntartó intézmények anyagi támogatása is sokszor ettől függ, sőt, az ország egész könyvtári rendszeréről kialakult képért is felelős.

Melyek azok a tényezők, amelyek a könyvtár és a felhasználó kapcsolatát befolyásolják, meghatározzák? Mindenekelőtt a könyvtár épületének elhelyezkedése, belső elrendezése, felszereltsége a világítástól a katalógusrendszeren keresztül a bútorokig, a könyvtárakról való közérthető tájékoztatás, továbbá a személyzet és a felhasználók közötti kapcsolat, a könyvtári szolgáltatások rendszere – elsősorban a szelektív információterjesztés és a folyóiratkörözés hatékonysága –, a könyvtárról szóló kiadványok, évkönyvek, kiállítások, kulturális események, a tömegkommunikációs eszközök felhasználása, a könyvtárosok előadásai könyvtáraikról, a más könyvtárakkal való kapcsolat, a könyvtárközi kölcsönzés, a kooperatív állománygyarapítás és raktározás. Nem elhanyagolható a szakmai egyesületek szerepe sem: a 24 ezer tagú Library Association 1898-as Királyi Chartája szerint az egyesület célja, hogy a képzéstől a könyvtárakban érdekelt személyek tömörítéséig mindent tegyen meg a könyvtárak fejlesztéséért és hatékonyságuk előmozdításáért.

Végezetül még egy tény, amely beszédesen bizonyítja a könyvtáraknak az utóbbi időben előtérbe került felhasználóra-orientáltságát: a számítógépek kooperációban történő kihasználása. Az effajta együttműködés nélkül a könyvtárak nem tudnának olyan minőségű és mélységű szolgáltatásokat nyújtani, mint amilyeneket kooperációban nyújtanak. A számítástechnikára épülő együttműködés beszédes példái a MARC-rekordokon alapuló, kooperatív katalogizálási program, a BLCMP (Birmingham Libraries Co-operative Mechanization Project), a körözési rendszerek területén való együttműködésre létrehozott SWALCAP (South Western Academic Libraries Computer Project) és a Skóciára kiterjedő on-line bibliográfiai feldolgozást szolgáló SCOLCAP (Scottish Libraries Co-operative Automation Project) programok.

E. V. Corbet könyvét olvasgatva az embernek óhatatlanul az jut az eszébe: milyen jó lenne, ha valaki vállalkozna arra, hogy egy hasonló felépítésű, hasonlóan egyszerű, közérthető nyelven megírt, korszerű – csak éppen a magyarországi gyakorlatot összefoglaló – művet adjon könyvtároshallgatóink és könyvtárosaink kezébe!

NOVÁK ISTVÁN

